

Vondsten en extern onderzoek in de bosreservaten: een bloemlezing.

Xylobios-project afgerond

Het project 'Xylobios' had de bedoeling een beeld te geven van de rijkdom aan dood-hout-organismen in dood-hout-rijke en -arme locaties in Wallonië en Midden België. Twee proeflocaties werden ingericht in het Zoniënwoud: ééntje met veel dood hout in het bosreservaat Kersselaerspleyn, en ééntje met weinig dood hout in Tervuren (zie ook nieuwsbrief 3).

In totaal werden in het bosreservaat 136 soorten insecten gedetermineerd (kevers en zweefvliegen). Opmerkelijk is dat deze lijst 90 nieuwe soorten bevat die nog niet waren gevangen tijdens het vroegere onderzoek naar dood-houtkevers en bodemorganismen uitgevoerd door KBIN. Dit heeft te maken met het feit dat hier nieuwe groepen werden gedetermineerd (o.a. zweefvliegen) en dat ook andere type vallen gebruikt werden (malaisevallen, een soort trechter in doek voor het vangen van vliegende insecten) en ook tentvallen boven boomstronken.

De gecompileerde soortenlijst voor het reservaat bevat nu al 322 soorten insecten.

De Juweelzweefvlieg (*Caliprobola speciosa*) een zeldzaam juweeltje waarvan de larven leven in vermolmd dood hout.

85 van de waargenomen soorten waren xylobionten (soorten die in minstens één fase van hun levenscyclus aan dood hout gebonden zijn), en 17 soorten zijn opgenomen op de Duitse Rode Lijst.

Ter vergelijking: het proefvlak in Tervuren (Ravenstein) was eveneens zeer soortenrijk en bevat ook een groot aantal bijzondere soorten van dood hout, maar is toch een stukje soortenarmer: hier werden 114 soorten gevonden, waarvan 62 xylobionten, en 13 soorten opgenomen op de Duitse Rode Lijst.

In totaal werden ook drie soorten gevonden die opgenomen zijn op de lijst van indicatorsoorten voor

sites van Europees belang voor dood-hout-organismen (Speight, 1989). Het betreft twee soorten zweefvliegen (*Xylota meigeniana* en *Caliprobola speciosa*) en de boktor *Stictoleptura scutellata*.

Deze laatste was ook al tijdens het KBIN-onderzoek gevonden. Opvallend is dat het Zoniënwoud de enige vindplaats is voor deze soort in alle Xylobios-plots (22 locaties) met één exemplaar in Tervuren en maar liefst 27 individuen in het bosreservaat.

Nog een interessante vondst was Rolrond vliegend hert (*Sinodendron cylindricum* - Lucanidae). Dit is een soort die vooral in oude beukenbossen van uitvloeiende boomsappen leeft. De larve leeft in dood hout van beuk. De soort is overal zeldzaam; in Nederland alleen bekend uit Limburg. Oude literatuur- en verspreidingsgegevens vermelden een vondst uit 1903, en waarnemingen uit 1940-50 in het Zoniënwoud. Elders in Vlaanderen is deze continentale soort enkel van Voeren bekend (zie ook vorige nieuwsbrief), en individuele waarnemingen (periode 1950-75) uit de Antwerpse kempen, Oost-Brabant en Vliermaalroot (eind 19de eeuw).

Het Rolrond Vliegend Hert, terug ontdekt in het bosreservaat Kersselaerspleyn. (Foto: Gyorgy Csoka, www.forestryimages.org)

Heikikker in de Withoefse heide

Tijdens de paddestoelenmonitoring in het onbeheerde naaldbos van de Withoefse heide huppelde tot twee maal toe een volwassen Heikikker in het transect. De waarneming van deze soort is zeker interessant gezien dit uurhok in de Atlas van Amfibieën en Reptielen van Vlaanderen niet is aangestipt, en reeds in het verleden gericht naar deze soort werd gezocht in dit gebied. Het sluit wel aan bij de twee belangrijkste westelijke populaties van deze Rode-Lijstsoort, namelijk de Kalmthoutse heide en het Groot en Klein Schietveld.

Heikikker in de Withoefse heide (Foto Ruben Walley)

Bevers en libellen in het Grootbroek (Bree)

Ruim anderhalve eeuw nadat Bever volledig verdween uit onze regio, staat hij er weer helemaal terug. Onder andere in de Aabeekvallei heeft zich een gezonde populatie gevestigd (wellicht afkomstig van uitzettingsprojecten langs de Maas in Nederland) en werden voor het eerst zelfs jongen waargenomen. In het bosreservaat laten de bevers alleszins hun sporen na, en voeren er met de lokale wachters een uitputtingsslag vijvermonniken dicht- en openmaken.

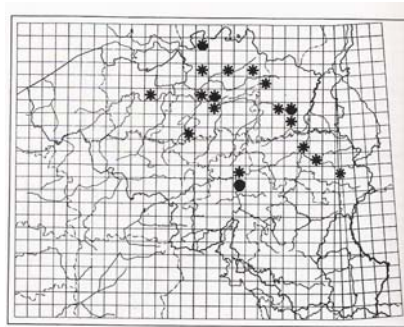
Vraatsporen van Bever in het Grootbroek (foto: Kris Vandekerkhove)

In onze vorige nieuwsbrief wezen we al op de uitzonderlijke rijkdom qua broedvogels en libellen van de vijvers nabij Mariahof in dit bosreservaat. Tijdens een terreinbezoek op 26 mei 2005 werd duidelijk dat niet alleen de soortensamenstelling bijzonder is, maar ook de grootte van de populaties: zo werden er minstens 40 Vroege glazenmakers, 50 glassnijders, 50 Bruine korenbouten en tientallen Variabele waterjuffers waargenomen. Dit betekent wellicht de meest impressionante populatie aan laagveenlibellen in Vlaanderen.

Een opvallende kniptor en Vliegend Hert in het bosreservaat Jagersborg

Ampedus sanguinolentus is een opvallende kniptor en is gemakkelijk te herkennen aan de zwarte vlek op het rode dekschild. De larve ontwikkelt zich in hout van verschillende loofbomen (berk, els, eik,...). Het aantal recente waarnemingen in België is zeer beperkt (Jeuniaux, 1996, zie bijgevoegde kaart)

In april 2006 werden door Koen Smets 5 exemplaren gevonden op dood hout, voornamelijk van Amerikaanse eik, in het bosreservaat Jagersborg (Maaseik). Deze waarneming is eerder buiten het gekende verspreidingsgebied van deze mooie kniptor gelegen.

5. *Ampedus sanguinolentus*

Verspreidingskaart en portret van *Ampedus sanguinolentus* (Foto: Luc Crèvecoeur)

Nog spectaculairder is de vondst door Luc Crèvecoeur van Vliegend hert in hetzelfde bosreservaat! Net voor het ter perse gaan van deze nieuwsbrief nam hij minstens één mannetje waar. Dit is vrij onverwacht aangezien dit een totaal nieuwe vindplaats is voor Vliegend hert (ook geen historische gegevens) en het bos niet echt uit oude eikenbestanden met veel dood hout bestaat. Er zijn weliswaar enkele dode zomereiken aanwezig en veel dode Amerikaanse eiken, maar in hoeverre ook dit biotoop door deze kieskeurige soort wordt gebruikt, is onduidelijk.

Vliegend hert: een spectaculaire nieuwe inwijking in het bosreservaat Jagersborg! (foto: Ruben Walley)

Middelste bonte specht 'verover't' de bosreservaten

Middelste bonte specht: nu ook broedvogel in Bos Ter Rijst (Pepingen) en misschien zelfs in Wijnendalebos? (foto: Hugh Harrop)

Eerst zat hij enkel in Meerdaalwoud, daarna vonden we hem ook in de bosreservaten in het Zoniënwoud en Karkoolbos... en nu duikt de Middelste bonte specht ook op in Wijnendalebos. Of het hier een broedgeval betreft blijft onzeker: een gerichte inventarisatie dit voorjaar leverde enkele waarnemingen op, maar na begin april liet de vogel zich niet meer horen of zien. In het bosreservaat Bos Ter Rijst kunnen we dan wél ervan uit gaan dat er een broedgeval was : dit voorjaar werd de soort herhaaldelijk waargenomen door onze terreinploeg tot diep in het broedseizoen.

Hazelmuis in Voeren: onze bosreservaten van levensbelang voor het behoud van deze soort in Vlaanderen!

Vorig jaar werd een zeer uitgebreide inventarisatiecampagne naar Hazelmuis uitgevoerd door de zoogdierenwerkgroep van Natuur.studie, met financiële steun van het monitoringproject bosreservaten. Een groot aantal locaties in Voeren en Zuidoost-Limburg waar vroegere meldingen van Hazelmuis voor bestonden werden gericht gecontroleerd. Uit dit uitgebreide onderzoek blijkt dat de Hazelmuis hoogst waarschijnlijk enkel nog in Voeren voorkomt, en wel heel specifiek in de bosranden van de boscomplexen Teuvenenberg en Konenbos-broekbos. Deze vindplaatsen hebben allemaal het statuut bosreservaat. Bij het beheer van de bosranden van die reservaten zal met de aanwezigheid en specifieke habitatvereisten van deze bedreigde Habitatrichtlijnsoort terdege rekening worden gehouden. Het bosreservatennetwerk heeft hier immers een grote verantwoordelijkheid zo blijkt...

Een hazelmuis in Konenbos (foto: Natuurpunt Studie).

Wintertalingen en amfibieën in de Eendeputten

Deze winter werden op één morgen 280 wintertalingen geteld op de Eendeputten in het bosreservaat Bulskampveld. De putten hebben hun naam dus niet gestolen...

Van 12 tot 19 mei '06 werd trouwens door het studie bureau ESHER een intensieve inventarisatie van amfibieën in de verschillende vijvers van de Eendeputten uitgevoerd. Dit leverde geen nieuwe elementen op maar bevestigt vorige inventarisaties in het kader van het Westvlaams poelenproject: Alpenwatersalamander is in de verschillende vijvers algemeen; ook Vinpootsalamander komt er voor (11 gevangen ex.). De Eendeputten zijn echter zeker op provinciaal niveau en zelfs op Vlaams niveau van belang voor de zeldzaam wordende Poelkikker. De populatie is hier groot en vrij zuiver met > 90 % Poelkikker en een klein deel Bastaardkikker. Vooral de centrale vijvers herbergen tientallen Poelkikkers.

Een zicht op één van de vele vijvers en poelen in het bosreservaat Bulskampveld; deze vijvers hebben niet alleen een interessante vegetatie, maar herbergen ook een rijke amfibieënfauna. (foto: Ruben Walley)

Autochtone bomen en struiken in het bosreservaat Hallerbos

Hoewel het Hallerbos een intensief 'bosbouwkundig' verleden kent, zijn er toch nog enkele relictten van autochtoon materiaal aan te treffen.

Zo staan er net langs de Steenputbeek twee hakhoutstoven van Haagbeuk met omtrekken van respectievelijk 5 en 6 meter. Hakhoutstoven met dergelijke omvang en op dergelijke standplaats wijzen op de aanwezigheid van autochtone genenbron ('b'categorie – waarschijnlijk autochtoon). Ook de verschillende oude Mispels in de buurt van de zaadtuin zijn opmerkelijk en een relict van het vroeger bosbeheer. Op de oever van de Steenputbeek komt Bosroos in klein aantal voor.

Mannetjesorchis in bosreservaat Teuvenenberg

Momenteel is het studiebureau Aeolus volop bezig met de inventarisatie van de bosreservaten Teuvenenberg, Roodbos-Veursbos-Vossenaerde en Broekbos in Voeren. Deze bossen zijn 'vermaard' omwille van hun grote diversiteit en rijkdom aan zeldzame soorten. De inventarisatie leverde logischerwijze al heel wat interessante waarnemingen op van zeldzame soorten, en nieuwe vindplaatsen van o.a. Bruine orchis.

Het meest in het oog springend is echter de waarneming van Mannetjesorchis in Teuvenenberg.

Mannetjesorchis in vol ornaat in bosreservaat Teuvenenberg-Voeren (Foto: Ilse Plessers – Aeolus)

Deze soort was recent enkel nog in het private zuidelijke gedeelte van dit bos waargenomen. In de andere reservaten in Voeren is deze orchidee de laatste jaren tot decennia niet meer gevonden. Het voorkomen van deze bedreigde soort in het bosreservaat is dan ook een opsteker van formaat! In totaal werden twee exemplaren gezien, waarvan één in bloei.

Dassen en Everzwijnen in Meerdaalwoud?

Vroeger moet Das een vrij normale verschijning zijn geweest in het Meerdaalwoud en omgeving, maar door actieve bestrijding ging het aantal in de 20ste eeuw sterk achteruit. Een vergassingsactie in 1954 gaf wellicht de geadeslag. In de jaren 70 werd wel nog een nest uitgegraven, maar van een echte populatie was toen al geen sprake meer. Begin jaren 80 was er nog een mislukte poging tot herintroductie.

Sindsdien is het vooral afwachten tot wanneer er weer dassen opduiken: de omstandigheden in en nabij het bos bieden voldoende goede omstandigheden voor een bescheiden herkolonisatie vanuit Waals-Brabant. En inderdaad, de laatste jaren is er nu en dan eens een dier dat de taalgrens, en soms ook de Naamse Steenweg over steekt. Een hachelijke onderneming, ware het niet dat er sinds kort een ecoduct is aangelegd over deze drukke verkeersas die het bos doormidden snijdt. Dit ecoduct vormt trouwens de verbinding tussen twee bosreservaatdelen: Pruikenmakers en De Heide.

Maar dan moeten de beesten waarvoor hij bedoeld is er wel gebruik van maken natuurlijk. Enkele maanden terug werd een onfortuinlijke Das platgereden... vlakbij het ecoduct. Op zich heel jammer natuurlijk maar een 'levend' bewijs dat de Das langzaam maar zeker terug komt.

Een Das stak onlangs de Naamse Steenweg over in Meerdaalwoud. De onvoorzichtige weggebruiker overleefde zijn avontuur niet.

Een andere oude bekende die terug is komen opduiken is het Everzwijn. De laatste exemplaren werden in Meerdaal in 1957 afgeschoten, maar bij strenge winters duikt er nu en dan een beest op, afkomstig van de populatie in Waals-Brabant (regio Wavre). Onze 'sanglier' is wel iets verstandiger dan de platte Das: hij maakt wel dankbaar gebruik van het ecoduct.

Paddestoelen in bosreservaat Bulskampveld

Uit de voorlopige inventaris van de paddestoelen (uitgevoerd door studiebureau ESHER i.s.m. Ruben Walley) blijkt duidelijk dat het bosreservaat een hoge waarde heeft door de aanwezigheid van een groot aantal soorten (waaronder enkele bedreigde) die karakteristiek zijn voor bossen, bosranden en dreven op kalkarme, matig voedselrijke tot voedselarme zandgrond.

De meest bijzondere vertegenwoordigers van deze soortengroep in de Eendeputten zijn Roodschubbe gordijnzwam, Koeienboleet, Grootsporige truffelknotszwam en zijn gastheer Korrelige hertetruffel. Deze soorten zijn stuk voor stuk bedreigd door vermesting, verzuring en strooiselophoping. De zure schrale zandgronden van de Eendeputten zijn hier bij uitstek gevoelig voor. Dit vertaalt zich in het feit dat de gevoeligste soorten thans enkel nog terug gevonden worden op overgangsmilieus in het bosreservaat. Het betreft hier dreven, bosranden en richels waar door windwerking minder strooisel blijft liggen.

Natte heischrale kantjes en richels in het bosreservaat Bulskampveld vormen het biotoop voor Veenmosgrauwkop en Moerasbundelzwam (foto: Peter Van de Kerckhove)

De leembijmenging in de bodem van het bosreservaat uit zich in het voorkomen van een breed scala aan paddestoelensoorten kenmerkend voor loofbossen op vochtig tot droog (matig) voedselrijk zand of lemig zand. Ook uit deze soortengroep komen er in de Eendeputten enkele bijzondere soorten voor. Onder meer Zadelkluiszwam, Violette gordijnzwam en Gele stekelzwam zijn hier het vermelden waard.

Opmerkelijk is het voorkomen van een groot aantal boombegeleidende soorten die een duidelijke voorkeur vertonen voor houtwallen, houtsingels, lanen dreven en bosranden. Dergelijke overgangsmilieus tussen open en bebost terrein zijn immers relatief frequent aanwezig in de Eendeputten. Vermeldenswaardige soorten die voorkomen in de Eendeputten en gebonden zijn aan deze overgangsmilieus zijn onder meer Duifrussula en Vorkplaatrussula

In het bosreservaat komt een behoorlijke oppervlakte aan vochtige elzen- en berkenbroekbossen voor. Dit vertaalt zich in de aanwezigheid van specifiek aan deze vochtige bostypes gebonden paddestoelensoorten zoals Elzenbundelzwam en Greppelmelkzwam.

Berkenboleeten in de Eendeputten, v.l.n.r.: Bruingrijze berkenboleet; Bonte berkenboleet en Gewone berkenboleet (foto: Ruben Walley)

Daarnaast komen in de Eendeputten ook een beperkt aantal soorten voor die karakteristiek zijn voor graslanden en heiden. De meest vermeldenswaardige van deze soorten van open vegetaties zijn Geelplaatstaalsteeltje, Bruine zwartsneesatijnzwam, Zwartwordende wasplaat, Okergele korrelhoed, Ruitjesbovist en Vuurzwammetje.

Als besluit kan gesteld worden dat de variatie aan diverse bostypes en de overgangen naar meer open vegetaties in de Eendeputten leidt tot een rijke en gevarieerde mycoflora. Alleen al omwille van de mycologische waarde verdient het behoud van deze gevarieerde vegetatiestructuur een aangepast beheer. Een belangrijk aandachtspunt hierbij is het behouden van locaties in het reservaat met een dunne tot ontbrekende strooisellaag en een nagenoeg ontbrekende of zeer ijle kruidlaag. Deze locaties zijn immers van bijzonder groot belang voor boombegeleidende paddestoelensoorten die wegens hun gevoeligheid voor vermesting, verzuring en strooiselophoping dreigen te verdwijnen

Kris Vandekerckhove